

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie *مجموعة علوم*

ԽՄԲԱԳՐԱԳԵՏ - ՏԵՕՐԷՆ

Ղ. ԲՈՂԱՏ

Բ. ՇՐՋԱՆ

Թիի 51

1899 ՄԱՐՏ 13

Ամեն Տեղի համար Տարեկան կպնիսիկ 50 դահեկան, Վեցամսեայ 26, իսկ եռամսեայ, 13 դահեկան: Օտար երկրաց համար տարեկան կանխիկ 15 ֆրանկ: Թղթասարի ծախքը հաճագորութեան կը վերաբերի: Հասը 40 փարայ: Գաւառներէ բօսքի բուլ ալ կ'ընդունուի 100 դրուցի տեղ 105 դրուց:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ ՄԱՍԿԻՆԻՐԸ:

ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂԵԿԱՎԵՐՆ. — Մօրառանին Surl'Eau ին վրայ Ակնարկ մը:

Ղ. ԲՈՂԱՏ. — Խի ի՞նչ է սրտաճառը:

Ղ. ԲՈՂԱՏ. — Մեքենախօսական:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՒ ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ:

ԳԻՈՐԳ ՇԻՐԻՆԵԱՆ. — Կարծիքներ «գուրուտան»ի մասին:

Ղ. ԲՈՂԱՏ. — Նիքելազօծում: Պարզ Միսմաիս Մեռաղեայ Դրուագում:

ԱՐԱՔՍ. — Սոհանոցի Բաժինը:

ՄԱՀԱԳՈՒԺԵՐ:

Թերթօն Հանրագիտակի. — ՈՒՂԵԿՈՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐԻՍ ԿԵԴՐՈՆԸ (Ժիւլ Վէլն).

Թղթակցութիւն, Ազդ. Էլն.

Հատը 40 փարայ

ՏՊԱԳՐ. ԳՐԻԳՈՐ Պ. ԳԱՅՍԵՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Պապ - Ալի Ճառտէսի, Թիւ 44

ՅԱԼԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մէկ քանի բաժանորդներու .

Վայելչապարգուծեան Բաժնին տակաւին չափաի կրնանք ձեռնարկել, քանի որ պէտք եղած թւով բաժանորդ արձանագրուած չէ ցարդ, գիտնալով որ մեր այդ ձեռնարկը օգտակար պիտի ըլլայ, իր հրատարակութեան համար տարբեր անօրինութիւններ ընել կը խորհուի. ուստի՝ առայժմ ամէն բաժանորդ ըստ առաջնայն պէտք է իր բաժնի գինը կանխաւ զրկել մեզ յառաջիկայ շրջանին համար, և երբ Վայելչապարգուծեան Բաժնի հրատարակութեան մասին որոշումները արտօնին, այն ատեն կը ծանուցանենք :

Չարաւսակ . Գ. Պ. Վ. — Նամակնիդ՝ ընդ այս և 55 դահեկանի նամակագրում ընդունեցանք . շնորհակալութիւն . Յաշատեօր կը զրկենք :

Պարտիզակ . — Է. Փ. — Նամակնիդ՝ ստացած ենք . թիւերնեղու մասին կատարած ուսումնասիրութիւննիդ և հետազոտութիւննիդ գովելի է . մասնաւոր նամակ գրած ենք :

Զիպա . — Ընդունեցանք նամակնիդ, արդէն զրկած ենք 1—26 թիւերը . շնորհակալութիւն :

Քէտապ . — Վերջին նամակնիդ ստացանք . արդեօք յառաջիկայ Մարտ ամսոյ առաջին թիւերէն պէտք ենք զրկել, թէ անցեալ տարուան . մասնաւոր նամակ պիտի գրենք :

Գարթալ . — Ե. Յ. Է. — Դրամը ստացանք . բաժանորդ գրեցինք . հարցումնուդ գոհացուցիչ պատասխան կը տրուի մասնաւորապէս :

Պանոսիա . — Ա. Մ. Ստացանք Բիւզանդիոնի խմբագրատունէն 175 զր. շնորհակալութիւն :

Խօսուելի . — Ստացանք 38 դահ. շնորհակալութիւն . նամակ զրկած ենք :

Բարիզ . — Տ. Տօլրամաճեան Էֆ. — Անցեալ չարթու զրկեցինք նամակ և ընկալագիր . վերջի քաղթերնիդ ստացած ենք :

Պրուսա . — Տ. Պօղաճեան Էֆ. — Նամակնիդ ստացանք . թիւ 45ը երկրորդ անգամ ըլլալով զրկած էինք . տես Հանրգ. թիւ 49 . թղթից . կրկին կը զրկենք :

Մալաթիա . — Յ. Թ. — Նամակնիդ ստացած ենք . շնորհաբաժնեան վրայ գրել անշուշտ պիտի չարունակենք, որովհետեւ այդ ճիւղը մասնաւորապէս գաւառներու համար օգտակար և անհրաժեշտ կը նկատենք . նոյն-

պէս և ներկարարութիւնը . բայց դիտէք որ ամէն բան կարգով կ'երթայ . առ այժմ կը պատասխանենք կարգ մը հարցումներու , որոնք իրենց կարգին օգտակարութենէ գուրկ չեն :

Տիւրիկ . — Արթ. Գ. Ս. Ա. — Գետնախնձորի մշակութեան վրայ ընդարձակօրէն գրած ենք թիւ 27էն մինչև վերջ 38 , շարունակաբար . մասնաւոր նամակ պիտի գրենք . դասագրքերու համար դիմեցէք Ազգ. Պատրիարքարան :

Իւլիսա . — Գործակալ . — Վերջին նամակնիդ առած ենք : Թիւ 40 , 41 , 42 , 43 , 49 , 50 կը զրկուին :

Ա. Զ. Դ

ԳԱՂ. ՀԱՅ - ԳՈՐԾՆ. ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԲԱՌԱՐԱՆ

Գործ. Հ. ՍԻՄԷՈՆ ԵՐԱՄԵԱՆԻ

Սոյն բառագիրքը կը խօսի աշխարհիկ լեզուով և գործնական ոճով խօշկութեան , Վիրաբուժութեան , Առողջաբանութեան , Հարտարարութեան , Բնարանութեան , Քիմիայի , գեղերու . Բնական պատմութեան , Աստղաբանութեան , Լրկագործութեան և այլ գիտութեանց վրայ :

Ըստ կարելոյն ամենայն խնամք տարուած է բառերու ճշգրտութեան : Ընդարձակ բացատրութիւններ կուտայ իւրաքանչիւր նիւթի վրայ , ի բաց առեալ ամէնէն անգործածական նիւթերն . իսկ կարեւոր նիւթոց վրայ էջերով օգտակար տեղեկութիւնք անպակաս են : Այս աշխատութիւնը որպէս զի , ինքեան կատարեալ ըլլայ , հեղինակը ~~ան~~ առաջնորդ բռնած է շատ մը հանրագիտական ան բաւարարներ :

Գիտական բառերու մասին առաջնակարգ թիւերը եղած է այս գործի վ. Հ. Քաջուռոյ Հանրագիտութեան ընդարձակ բնարանագիրքն , իսկ բուսոց մասին վ. Հ. Ալիշանի Հանրագիտութեան վերջոյ չէ համարուած գիմերու նաև մասնաճիւղերու վրայ խօսող գրքերու օգնութեան :

Հեղինակը խնամօք եւրոպական ընտիր գործերէ քաղելով ամենէն գործնական և օգտակար գիտութիւններն զանոնք խմբագրած է մի հատորի մէջ՝ զարդարելով ամէն ճիւղի վերաբերեալ գեղեցիկ պատկերներով :

Սոյն գործը պիտի լրանայ 50 ութնածալ թերթերու մէջ , իւրաքանչիւր թերթի երկայնութիւնն է 2½ հարիւրորդամբար , լայնք 16 հրմ . գրերն մանր և գիւր ընթեռնի :

Իւրաքանչիւր թերթի բաժանորդներն է 20 սանթիմ , ամբողջ գիրքն 10 ֆրանք (— 4 բուլլի , 2 տուար) զոր կանխիկ ներփակեալ տոմսակաւ պէտք է փափաքողն յէ առ Տեսչութիւն վենետիկի Միթարեան Տպագրատան . ապահովագրեալ նամակաւ եթէ կ'ուզէ ընդունիլ թերթերը :

Թերթերն կը զրկուին հինգ հինգ իւրաքանչիւր անգամ : Խուսափողն և Տաճկաստանի համար յայտնի է թէ լուսագոյն է յանձնարարականաւ (recomandé) զրկել . առ այս փափաքողն պէտք է 25 սան

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie معجم علوم

ԽՐԱՌԳՐԱՊԵՏ - ՏԵՌԻԷ

Ղ. ԲՈՒՍ

Բ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻ 51

1899 ՄԱՐՏ 13

“ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ,,Ի

ՀԱՍՏԱԿԻՐՆԵՐԸ

Պարսից Ազգային Թերթերու Ընդհանրապէս Համակիր Կազմատահայ պարբերական նշանաւոր Հանդէս մը, Մուրճ, Հանրագիտակի նկատմամբ յայտնած է յետագայ խմբագրական գաղափարներ, որոն նկատմամբ մեր փախադարձ գրական համակրանքն յայտնելով հանդերձ, կարատապէնք դայն, ոչ իբր անձնական, այլ իբրեւ հանրային զգուցման ու մտածման պաշտօնական թարգմանութիւնը և իր ամենաւն ըմբռնելի խնայտովը:

ՀԱՅԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒՆԸ

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ. — Լրագիր (չարաթաթերթ) գրական և գիտական. խմբագրատեւ Ղ. Բուլատ: Կ. Պոլիս: Բաժնեգին Թիւրքիայի համար տարեկան 50 դահեկան, այլ երկրների համար 15 Փ. (=6 ու.): Այդ անուն թերթը որ բնաւ ծանօթ չէ կովկասեան հայերիս, Սոհանայի Բաժինը. — Նամակներ և հարցում

հրատարակում է մօտ երկրորդ տարին (մինչև այս յունուարի վերջը հրատարակած է 41 համար): Մեզ հասած այս տարւայ առաջին համարները կարելիութիւն են տալիս յայտնելու, որ այդ թերթը իւր տեսակում միակն է մեր մամուլի մէջ և թողում է շատ նպաստաւոր տպաւորութիւն: Թերթի խորագիրը (լրագիր գրական և գիտական) բաւականաչափ ճիշդ գաղափար չէ տալիս իւր ոչ պակաս օգտակար բովանդակութեան մասին. նա բնաւ «գրական» չէ, այլ միայն գիտական է, և աւելի ճիշդը՝ գործնական-գիտական կամ արհեստարանական, որին արդարեւ հայ ազգը մեծ կարիք ունի: Ահա, օրինակի համար, մեր ամենավերջը ստացած համարի (թիւ 45) բովանդակութիւնը.

Խմբագրական. — Մատենադարան. — Հ. Ս. Երամեանի «Գործնական գիտութեանց Բաւարանը»: — Ղ. Բուլատ՝ Մազկերանական պէտախութիւններ. Վարդը. Մշակութիւնը և Իսկութեան պատրաստութիւնը: — Ղ. Բուլատ Շերամարումութիւնը Պատգորեան զրու-թիւնով (=մեթոդով): Մակարումային փոխանցիկ հիւանդութիւններ. Փատիտ (Ֆրաչչի): — Ներ. Գ. Նիկողոսեան՝ Բաժնարանական՝ Բոյսերու վերարտադրում: — Ղ. Բուլատ՝ Ներկարարութիւնը. Բուրդ: — Տանաթիկներ: — Սոհանայի Բաժինը. — Նամակներ և հարցում

ներ առ խմբագրութիւն: — Տ. Պօգոսեան՝ Արքիմէդէսի լծակը: — Թղթակցութիւն, Ազգ. և այլն:

Առաջին համարների ընթերցումից երևում է որ Պ. Բուրատ, որը թերթի խմբագիրը լինելով նաև նորա գլխավոր աշխատակիցն է, լուր նախապատրաստութիւն ունի իր ստանձնած գործի համար: Եւ ոչ միայն գործնական գիտութիւն է ծառայում այդ թերթի մէջ, այլ և աշխատակիցների ու թղթակիցների ձեռքով արւում են թիւքիայում և այլուր եղած արհեստների մասին չափ օգտակար տեղեկութիւններ, ստույգ տարբերութիւններ: Աւելցնենք որ թերթի լեզուն մաքուր հայերէն է, դիւրամօռնելի բայց և ճիշդ գիտական:

Թերթի ամեն համարը 16 երկսիւն մեծ էջերից է բաղկացած:

Ձերմագին յանձնարարում ենք նաև Ռուս-Հայոց Հասարակութեան ուղարկութեանը այս օգտակար թերթը, և գէթ արհեստագիտական և հայոց թեմական զարգացնելի և այլ գիւղ ու քաղաքների գրադարան ընթերցարանները անհրաժեշտօրէն պէտք է բաժանորդ գրեն նորան: Նոցա հետ կարող են միանալ նաև արհեստների (այլև պարտիզպանութեան, երկրագործութեան) նախաձեռնողի անհամերը:

ՄՕԲԱՍԱՆԻ Sur l'EauՆ ՎՐԱՅ ԱՎՆԱՐԿ ՄԸ

Շար. Նախորդ թիւէն

ԱՌ. ԵՂԻԱ ՏԵՄԻԴՅԱՆ

Ես աւելի անկեղծութիւն, աւելի laisser aller կը տեսնեմ Sur l'EauՆ կալմ.դ այն 8 էջերուն մէջ, զորոնք Մօրտոմն՝ զրօտանալին մէջէն կամ երկնքին կապոյտ անհունին տակ, փրկիւնցող ծովափին մօտ կամ լուսնակ գիւղերին, միտ միծակ, մենուկ ժայռի մը վրայ, նստած գրած է: Հոն սպառնալիքներ կան, որոնք կը ցնցեն, գունազեղ նկարագրութիւններ կան, որոնք կը թովեն, հոն ներշնչում կայ, հոն ետ կայ: Առաջին էջը ամբողջ զմայլանքի սղօթք մըն է Բնութեան

սիրահար զաւկի մը, որ իր կեանքը թափառիկ թուցիկ մը նկատելով պահ մը՝ աննման ծովի մը, մշտադալար ափունքներու, կըղկեակներու, անհուններու վրայ բարձրացած, նկարչութիւնը կ'ընէ բոլոր յուզող տեսարաններուն, պահ մը անոնց կեանքն ապրելով: Գիրքն է մէկու մը որ մարդոցմէ զզւած, հաճոյքներու տափալուծեմէն գանաձեռ կեանքին միջակութեան համար տրոնջացած է, և գացած է լուին մենութեան մը մէջ իր դժգոհ նայուածքը պատգուներ լողոր այն բաներուն վրայ, որոնք զինքը պաշարած էին, որոնց վրայ արգահատած էր վերջը, և զորս սրտի ծաղրէր հիմա:

Հոս՝ փայլուն ու կեղծ կեանքն է որ դիւրին ու պերճ՝ Բաբի յաւերժապէս գարնանային երկնքին տակ, կը տաճի, կ'անցնի, ամէնքն ալ իշխան, դուքս են հող: Հիւանդներ ալ կան, որոնք սակայն նախանձելի մահով մը կը մեռնին: Հոն՝ բարձր տիկնոջ մը որտեղներուն մէջ փառքով մօտ՝ ու ստուերի պէս անկէ դուրս սողացած երաժիշտ մը, գրադէտ մը կամ նկարիչ մըն է: Առջին, մարդն է դարձեալ, ամէն, անհամեմատական անդամներով տգեղցած Բ. Բ., հին գեղեցիկ հէլէններու կամ հսկայ հուովմայեցւոյ ուղարկելի հակադրակերը, և անդին, պտույտի մ'ատեն, զառիվերի մը գագաթը, «Իրենց երազովը գինով երկու սիրահարներ» են, որոնք մեծ վիպասանին մօտէն կ'անցնին, առանց զինքը տեսնելու:

Բայց այս չէ ամէնը: Կեանքին բոլոր ձեւերը, պայմանադրական կամ մենաշնորհաւ, կ'երևին հող: Երկու հիւանդ կիներ, զորս խնամել կ'երթայ, մաւրացիկ մը, որուն կը կարեկցի, գրագիր մը, որ յոյսերով կը մանէ պաշտօնատուն մը և մեռնելու մօտ կը թողու զայն, պսակադրութեան հանդէս մը եւ կեղեցիկն մէջ, և բոլոր այն կարեւոր կամ միջակ շարժումները, որոնք տարածուելով, ընդլայնելով ու մեծնալով՝ մարդկային ընկերութիւն մը կը կազմեն:

Ընկերութիւնը, կ'ատէր զայն: Ձիւքք չէր գրողեցներ, չէր շահագրգռեր այդ ընկերութիւնը, զոր խորհրդաւոր, գծիւմ, խորին, խարուսիկ կ'անուանէր: Եւ ընդհանուրէն մասնաւորը իջնելով, կանգ կ'առնէր ոչ նուազ

խիտ, ոչ նաւադ ծաղրանկարային շարժու-
մով մը, բարեկամութեան իմաստին առջև:
Բարեկամութեան խոտապահանջութիւնը,
պայանադրական բռնի ձեւը կը նեղէր զին-
քը: Չէր հասկնար թէ ինչպէս կարգ մը մար-
դիկ առանց զիրար ճանչնալու, առանց նոյն
խի իրարու երես նայած ըլլալու, կրնային
մտերմանալ: Ու յետոյ, չէր կրնար ըմբռնել
թէ մարդ մը ինչպէս և ո՞ր իրաւունքով իր
բարեկամին գործերուն, պաշտօններուն,
ներքին պէտքերուն կամ նոյն խի ընտանե-
կան յարաբերութեանց կրնար միջամտել: Ու,
խորին դիտողի մը նրբամտութեամբ, ուր հո-
գերանական հեգնոտ ձև մը կ'ուրուագծի,
կ'ըսէր այդ տեսակ ո՞ր և է բարեկամի համար.
—կարծես թէ ըսել ուզէ. «Հիմա քիչ մը ինծի
կը պատկանիք: Դուք բան մը կը պարտիք
ձեռնէ, ձեր կեանքէն, ձեր մտածումէն, ձեր
ժամանակէն»:

Ու տեղ մը, աղամանդ երազի մը չհառ-
նողի տիտուր ու մռայլոտ համակերպութեամբ
կ'աւելցնէր. «Ամէն բանի բաղձոյցի առանց
բան մը վայելելու»: Ստորմանեան երգերէն
ցաւի կտոր մըն էր առ կարծես: Իր կեանքը,
ուժը, խելամտութիւնը անբաւական կը գտ-
նէր: Ինչո՞ւ չկարենար ճանչնալ իրականու-
թիւնը հաճոյքներուն, սպասումներուն, հեշ-
տանքներուն: Թո՛ղ չնախանձին մեզի, կը-
սէր, ոչ մեղքնա՛ն, և բաղդատութիւնը
կ'ընէր գրական և սովորական մարդուն մի-
ջև: Իր սրտի ցաւը ասղնտող, սո՛ւր, անհուն
էր սրտածնիկ տեսարաններու և երևոյթնե-
րու առջև. առոյգ, երկաթ կուրծքին խորը
պահու ըտող բլրերգի կտոր սիրտը՝ փետուրի
մը չափ թրթռուն և անուակի մը նման մըր-
մնջող՝ սա սողերը կը ներշնչէր տրտման
իր մտքին. «Իրա՞ն այսպիսի բաներ կը պա-
տահէին, թէ մարդ ասանկով կը մեռնէր: Ես
ասկիայ պիտի չմտնամ, ինչպէս ուրիշներ ալ,
որանք ինծի քստել տուած են աշխարհը»:

Եւ իր նայուածքը՝ մտածումին հետ հե-
ռուն, կասկայտ հորիզոն մը կը փնտռէր: Չէր
կրնար երկար ատեն մնալ, ոչ ալ լսել ու
ցաւագին, տրտում տալու տրտութեանց անձու-
կին հետ: Ամբողջ բուրաստան մը կը բաղ-
ձար տեսնել իր շուրջը, անհամար ծաղիկնե-
րով զարդարուն, մշտապէս կապոյտ երկնքի

մը տակ, և իր լաւատեսութիւնը (*) կ'եր-
կնար մինչև արեւելքի երկիր մը՝ «որ առանց
տրտութեան կը քնանան, ուր առանց ցաւի
կ'արթնան, ուր անհոգ կը շարժին, ուր ա-
ռանց փնտրութեան կը սիրեն և ուր մարդ
հազիւ իր գոյութիւնն ունենալը կ'զգայ»:

Երջանկութեան հրափառ համբոյր մը
հնչելով կ'իշխար իր սրտին մէջ. Եւ, անդի-
մադրելի բաղձանք մը կը ծնէր հոն հիմայ՝
առանց վշտի, անքոյթ, պահեմական կեանք
մ'ունենալու: Իր երազը սակեհու էր. արի-
ւելեան ճաշակով բնակարանի մը կը ցանկար,
ուր իշխանական պերճութեամբ չքեղ սրահ-
ներու մէջ, միտ մինակ, Զահէին գինովցնող
հեշտանքին հետ, իր կեանքին մետաքս օրե-
րը մանէր: Երազը, կրքին հետ եզրայրա-
ցած, տակաւ կուրծքին տակ կը մտնէր որ
կ'ուռնար, կը ծփար, կ'ալեկոծէր: Հոգ, այդ
կակուղ բազմոցներու ծոյլ փորձականութեան
մէջ, կը փափաքէր վայելումն ունենալ աչ-
խարհի հինգ ծագերէ բերուած հինգ հրա-
շակերտային կրկերու: Ամէն բանէ հեռու,
մարդերուն նախանձոտ նայուածքներէն և
միօրինակ, տաղտկալի իրերու անհանդուր-
ժելի սափակութենէն, ստրուկներու, գերի-
ներու, ճորտերու հաւատարիմ ծառայու-
թիւնը իր հրամաններուն տակ, ահաւասիկ
կեանքը, որուն իրականացման համար յօժա-
րակամ իր երեսը բիւր անգամ հողին պիտի
քսէր:

Բայց երբ կ'արթննար, երազը թռած էր:
Ան ատեն, դարձեալ, ընկճող, թաղծա-
գին մեղամաղձութիւն մըն էր որ հոգիին վը-
րայ կը ճնշէր: Այլ չէր կրնար սուգին ցանցէն
փրկել իր ցաւատանջ, խաբուող հոգին: Հա-
ճոյք կզգար, անմեկնելի, տարտամ, անգութ
հաճոյք մը՝ տառապած ըլլալուն: Իր անորոշ,
դեղեւեկոտ քայլերուն ծուլութիւնը կը ոլը-
տըցնէր այն ատեն ջուրի մը եզերքը կամ
անտառի մը մէջ, ուր ամբողջ աշուն մը կը
հեծկոտար: Եւ իր աշուն հոգին եզրայր կը
գտնէր բնութեան մեծ աշնան հետ: Մտքին,
սրտին գերասուր անկիւններուն մէջ, բնու-
թեան անվերջ լացը, հողմակոծ մանչիւնը,

(*) Եթէ ոչ՝ երեւակայութիւնը:

ծառերուն, տունկերուն, ծաղիկներուն մէջն՝ արձագանգ կը գտնէին: Գեղին բուսականութիւնը որ իր շուրջը կը տարածուէր, բոսորագոյն դաշտի մը փոխուած կը տեսնէր: Եւ իր ցաւած երեւակայութիւնը, որածայր վիշտերն ա՛յնչափ կը խորնային՝ որ պահ մը ծառերը վշտակիր մարդեր կը կարծէր:...

* * *

«Երազանքի այս օրագիրը միայն ինծի համար գրեցի» կ'ըսէ Մօրտաան. «Բան» ի խաղաղամեծին կարճ մէկ նկարագրութիւնը ընկնէ՝ որով և ամբողջ գիրքը աւարտելէն վերջ, ըստ իս, բնաւ գիրք մը այսչափ մեղի համար գրուած չէր կրնար ըլլալ: Թէ և «առանց շարունակութեան, առանց շարադրութեան, առանց արուեստի» երեւներ կ'անուանէ ինք՝ ԼՂերն այդ պարմանալի գրքին, բայց մեղի ուրիշ բան չի մնար եթէ ոչ՝ հիանալու լուր: Նկարագրականը, զգայականն ու տեղականը հաշտուած, ներդաշնակուած են հոն: Երգը՝ աղագական է մարդու մը՝ որ խաբուած, վիրաւորուած է, առանց ուզելու որ խաբեն, վիրաւորեն զինքը:

Շատ սիրտ ու շատ կեանք կա՞յ այդ նիհար էջերուն մէջ. հոն սողորկ կայ, հոն պատկերներն ճղ կան ցուրտ կամ բաղձարի մահերուն: Հոն նոյնացած է կրքոտ մարդը գրողին հետ, որ մերթ փոք բանաստեղծ մըն է եղած իր երազներուն, իր քննարկներուն, իր բաղձանքներուն համեմատ: Իր արշաւանքին ատեն, որով մանկեղծ բարձրագոյններու թռիչք մըն է, որ կը սուտունի դէպի վեր, որ իր ստուերստ ցաւը կը ծաւալէ մրտաճումներու էջին մէջ և ուր հոգին՝ անվերջ հակամարտութիւններու մէջ սեղմուած, դէպի Մայր-Բնութիւնը ցաւագին համբոյր մը կը զրկէ:

ՄԻՋՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ԹԷ ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ

Ա.

Անցեալ չարթն, Հանրագիտակի մէջ «Գրանդանակն աշխարհից» վերնագրով վիճակագրական յօդուած մը արտատպած էինք կովկասահայ Տարազ Թերթէն. եթէ մեր մասնաւոր ուշադրութիւնը կը դարձնենք անոր վրայ, պատճառը այն է որ, Յարգոյ Խմբագիրը հոն կը դանդաւար. Ռուսահայոց ընթերցասիրութեան մասին ունեցած անտարբերութեան՝ և մասնաւորապէս անոնց ձրի ընթերցասիրութեան փափաքին վրայ. և ծոյս իրական արտայայտութեան առջև է որ մեր զարմանքը չենք կրնար բռնել, մտածելով որ՝ հոն ալ մակարոյծ-ընթերցասէրներ ոչ թէ չեն պակտիր, այլ և կը վիճան, թէ ձրի ընթերցասիրութիւնն է որ աւելի կը փոքի, քան կանոնաւորապէս և պարտաճանաչութեամբ վճարուած ընթերցասիրութիւնը:

Մեր, Տաճկահայոց մէջ՝ մէկ կողմ թողլով այն մակարոյծ-ընթերցասէրները, որոնք իրենց նիւթական վիճակի բերմամբ արգանդանալի բան մը կ'ընեն և իրենց այս վարձուքին մէջ, և մարդ զանաւոր մեղադրելէ աւելի՝ ներդաշնակուած կը նայի անոնց: Բայց ի՞նչ ըսել. պէտք ենք այն՝ կարգ մը մակարոյծ-ընթերցասէրներուն համար, որոնք շատ մը անհետեւ և իսկապէս անպէտ բաներու համար միշտ առատօրէն դբամ կը գտնեն, և առանց խղճահարութեան ալ կը վճարեն, ու երբ կարգը ըստդրի կ'ոմ ու է հրատարակութեան մը համար վճարելու գայ, կը դժկամակին, և իրենց համար ամենէն անհանգուրժելի հարկը կը դառնայ: Իժարադարար անուրանալի և ցաւալի ճշմարտութիւնն է այս՝ համաճարակի մը պէս տարածուած, զոր Տարազ ալ ոչ նուազ ցաւով ու զայրութով մէջ բերած է Ռուսահայերու նկատմամբ մասնաւորապէս:

Քայց ի՞նչ է արդեօք առ հասարակ-հայ ժողովուրդին մէջ տարածուած ուսման և ընթերցասիրութեան մասին այսփառա-ծածոթ մտայնութեան պատճառը: Աւելի բանական և օգտակար չըլլար արդե-օք, փոխանակ ցաւերու, դանդաղութեան կամ կշտամբերու, այդ համաճարակի հի-ւանդութեան միջոցով փնտռել գանել, և զայն անէացնելը:

Պրպանք յըջօրէն ուրեմն, քանի որ ինդքայն ձեռնամուխ եղանք:

Եթէ մեր թրքահայերու մէջ ընթեր-ցասիրութիւնը քահայտեցիչ փնտի մը ջոնքի, մենք պատճառը պիտի վերա-բրենք զխառնորակէն մեր վարժարան-ներու անկանոն վիճակին, յախուռն ըն-թացքին, և ոչ թէ ժողովուրդին իրեն, որ ամէն լաւագոյն և իմաստուն բանի փափաքող է միշտ: Մեր վարժարաննե-րու անկանոն վիճակին կը վերագրենք, որովհետեւ մեծ մասամբ՝ եթէ ոչ ամենը, պատշաճ ծրագիր, ձեռնհաս վարիչ և կա-րող ու առակ ուսուցիչներ ունենալու մա-սին նուազ բողբուսի երած են անանք: Ինչպէս որ այս մասին հեղինակութիւն ունեցող հանրային նշանաւոր անձնաւո-րութիւններ, իրենց գանգատն ու ցաւը յայտնած են, և միշտ դարմաններ խն-դրած՝ իրենց անձնական թէ՛ հրահրա-կոյնի յայտնութիւններով: Վկայ են այս մասին՝ մեր քուրդ պարբերական հան-գէտներն ու օրաթերթերը, ինչպէս նաե-րովոր մեր մայրաքաղաքի թէ՛ նահանգ-ներու դպրոցական վերին հսկողութիւնն ստանձնող շատ մը պաշտօնէից արձա-նագրութիւնները սկիզբէն մինչև այսօր:

Ուստի՝ անիրաւ անդը չէ որ ժողովուրդի վրայ ծանրաբեռնուած այս ան-ընթերցասիրութեան պատճառը դպրոց-ներու սեմէն ներս կը փնտռենք: Իրա-պէս ի՞նչ է որ մեր դպրոցներու այժմու վիճակը: Կրնա՞նք ճշդօրէն արագ նպատ-տաւոր պատասխան մը տալ:

Տղան վարժարան կը յաճախէ բուն մը սովորելու նպատակով կամ յայտով. բայց

ի՞նչ է սովորածը. ասիկա ոչ ոք գիտէ: Զի՞ մի որ ընթերցասիրութեան ճաշակը դպրոցի մէջ կը կրթութեան ճաշակի, քան այլուր: չէ՞ մի որ տղայացի ի՞նչ կրթ-թութիւն տանք, անոր անդեցութիւնը նուազան կը մնայ իրենց վրայ: չէ՞ մի որ մարդ իր գանգած միջավայրին ազդե-ցութիւնը կը կրէ միշտ: Արդ՝ մեր դպ-րոցներու մէջ սովորութիւն կայ «ան-հրաժեշտը» տնտեսի, և «անաչաւը» նա-խադասել. ուսմանց «պաշտօնական և օ-րինաւոր» ծրագիրը արհամարհել, և գիտլածային կամ քանհաճ գաղափարա-կութիւն մը տալ: Զոր օրինակ, այս ինչ վարժարանի մէջ աւելի յայտնար կը գա-տեն, քանհաճ տնօրինութեամբ, տա-ղաչափական գաղափարութիւններով տղուն վերանցական անարտաճ գաղափ-արականութիւն մը տալ, և անոր ապագան մեռցնել, քան հիմնական և հայի խնդ-րոյն հետ ազգակի կոտորակութիւն ու-նեցող լաւամիտ և բարձր կրթութիւն մը տալով, զայն գործնական և օրուան մարդը ըլլալու պիտրատել:

Եւ կամ անդին՝ «տեւորակամ» չըս-ցուցիչ անունին տակ, ուսուցիչ տար-փոխներով (ռէքթօր) տղայներ կրթելու կեննեն Մեդրասէն և Ռակեդարու ինք-նադից ներքինյացուցիչներ, որոնք չեն ե-ղած այն՝ ինչ որ սովորէն դարու իրա-պէս ներկայացուցիչ հեղինակի անուն մը կցարեւելու արհաւիրելու ըլլալու ուղած են. մտածանք՝ այդպիսի հաստատու-թեան մը վտանգ զլուխին արեւմտեան և ո՛չ մէկ լեզուի վրայ տեղեկութիւն չու-նենալը մէկ հարկ թողլով, հայերէն իսկ չը գիտնալը լո՛ւք մարդ, ակամայ կը փոր-ձօթի ընել անշուշտ թէ, մեր ժողովուր-դի այս տնքնթերցասիրութեան միջոցի բոյնք, մեր վարժարաններու մէջ է: Արդ՝ ի՞նչպէս կ'ուզէք որ այդ դպրոց-ներէն չըջանաւարտ ելլող տղայք, իրենք զիրենք օգտակար ընթերցանութեանց նուիրեն, քանի որ առ այդ՝ չեն նախա-պատրաստուած իրենց մարդը փարող-

ներէն: Այսպէս՝ մին տաղաչափ է (թէեւ չափն ու տաղը ինչ են առանց գիտնալու), կարգացած թերթերէն համ չառնել, միւսը հայերէն չէ՝ սովորած՝ (ուրիշ բան սովորած է արդեօք) որ թերթերու պարունակութեանց միայնք հասկնայ, հեռակարար և, ո՛չ հաճոյք կ'զգայ չը գիտցած նիւթէն, և ո՛չ իսկ կրնայ օգտուիլ չզգացած բանէն. ու թուղթ մտաւէ, թուղթ կարգալէ աւելի, թուղթ խաղալով իրենց ժամանակը ոպանելու մնլութեան մէջ կը փնտռեն իրենց հաճոյքը, ինչպէս անցեալները կ'ըսէր Գրասէր Ասում՝ ինք՝ որ թէ՛ իբր Պոլսեցի անուանի ուսանող և անուանի ուսուցիչ, զոր մօտէն և հոգեբանօրէն սնդամազնած է մեր դպրոցական արդի շատ մը վերանորոգմանց կարօտ պակասալիւր կողմակերպութիւնը, զոր յաճախ խիզախօրէն քննադատած է ամէն անգամ որ առիթը ներկայացած է, իր ծանօթ՝ հրայրքով լեցուն սուր գրիչով:

Անշուշտ՝ կը հասկցուի թէ, մենք այս տողերը գրած ատեննիս, անձնաւորութիւններ վիրաւորել չէ նպատակնիս. վասն զի՝ մեր գործը չէ թէ անձի՝ այլ գաղափարի հետ է. և մենք յատուկանուններու հետ ալ խաղացողներ չենք, այլ աւելի սկզբունքներու դաւանող: Սակայն երբ կարգ մը մարդիկ դպրոցներու ուսուցիչ կամ վարիչ՝ հոնրային բարձրագոյն կամ խոնարհագոյն կըթուութեան անունով պատուախանատու պաշտօն կ'օտանձնեն, և փոխանակ հանրային կըթական բաղձանոց ու յոյսերու համապատասխան, բարի մարդերու, արի քաղաքացիներու ընտիր սերունդներ պատրաստելու, Ազգին ու ժողովուրդին երեսն ի վեր ու վար կը նետեն համբաւներու, իմաստակներու անձկամիտ ու ճամարտակաբարոյ թերուաներու, շարքնթացիկ (քօնիկ) աղէտներու դասակներ, որոց մասին ամէն օր հանրային մամուլը և լրջախոհ ու լուսամիտ ծնողներ, սուր ու կծու գանգաւաններ կը տե-

ղան աղաղակող շեշտերով, և խորենացիական ողբերով: Այդ ատեն, իբրև հրապարակագիր, և հանրային զգացմանց ու մտածմանց իբրև հաւատարիմ թարգման, մեր պաշտօնին բնութենէն ու պարտաւորութենէն թելադրուած, կը հարկադրուինք քննադատութեան խաղաղանն ի ձեռին, մեր բողոքներու ձայները բառնալ ապիկար կըթիչներու, և ապականարար կըթարաններու դէմ. ինչպէս չը պիտի քաշուինք երկեք, բացասիրտ յայտնելու մեր համակրալիւ քաջալերանքը՝ մեր կարող ուսուցիչներու և բարեկարգ ուսումնարաններու նկատմամբ, որոնք՝ են և պիտի ըլլան մեր կըթական իսէպլի իրագործող մեծ հոգիները, և Ազգին իրական մարդասէր բարեգործները:

Լ. ԲՈԼՍ

Մ Ե Ք Ե Ն Ա Ի Օ Ս Ա Կ Ա Ն

(Երբեք-Երբեք ԳԻՆ 50)

Բայց այս ծայրագոյն տատկաններուն մէջ, միջին մը ունիք էր գտնել, որ այս հաւատար ծառալի տակ այլ և այլ նիւթերու կշիռներուն թաղաթութիւնը, կամ իրարու հետ ունեցած համեմատութիւնը կատարուէր Ու այս՝ ամէնէն յարմարագոյնը գտած են ջուրը, որ ըստ ինքեան՝ արդէն կշիռի միութիւնը՝ ԿՈՒՍՄԸ կը ներկայացնէ, և կազեղէն նիւթերու համար ալ օգլը: Պարզէնք ըսածնիս: Ենթադրենք որ, այլ և այլ կարծի մարմինները կանոնաւորապէս տատնորդամէթը խորանարդի ձեւով տաշուած են. այսինքն՝ նարտի խոշոր քուէի (թավլուի վար) նման, որու իւրաքանչիւր կողմը 10 հար. մէթը (տանդիմէյր) երկայնութիւն ունի. և հեղուկ մարմիններն ալ չափուին մէկ լիթրա՝ կամ որ նոյնն է՝ մէկ տասնորդամէթը խորանարդ պարունակութիւն ունեցող ամանի մը մէջ: Եւ

բոլոր այս միաձառալ մարմիններն իրարու ետեւէ կշռելով, պիտի տեսնենք որ, կլոր հաշուով, կապարը կը կշռէ 11 քիւօ. բւաթիւնը 22՝ երկաթը 7՝ ևն: Թէ բոլոր այս մարմինները ջուրէն աւելի ծանր են որ իր կարգին ճիշտ 1 քիւօ կը կշռէ: Բայց պիտի գըտնենք անոնց մէջ նաեւ մարմիններ, որ ջուրէն աւելի թեթեւ կշռեն. ինչպէս՝ փճենիի (կլարկէն) փայտը՝ որ 850 կռամ, սուսկը՝ 240, ալքոլը՝ 806 կռամ, ևն. ևն: Ուրեմն՝ պիտի ըսենք թէ՝ միեւնոյն ծաւալի տակ՝ կապարը ջուրէն 11 անգամ աւելի ծանր կը կշռէ, բւաթիւնը 22 անգամ. ևն: Պիտի ըսենք նաեւ թէ, հաւատարմ ծաւալով փճենիի փայտը ջուրի ծանրութեան 850 հազարորդն է. սուսկը՝ 240 հազարորդն է ևն: Արդ՝ այս հաւատարմ ծաւալով այլ և այլ նիւթերու կշիւը՝ ջուրի կշիւին հետ բողբոջատելէն յառաջ եկած վերայիցեալ թիւերը, 11, 22, 7, 0,850, 0,240, 0,806, ևն. որ ո՛չ քիւօ. և ո՛չ ալ կռամ կը ցուցնեն, այլ՝ կապարը, բւաթիւնը, փայտը, ալքոլը, ևն. միեւնոյն ծաւալով ջուրէն քանի՞ անգամ աւելի կամ պակաս կշռենին կը ներկայացունեն, կը կոչուին իրենց համապատասխան մարմիններուն «տեսակարար ծանրութիւնը կամ խտութիւնը»:

Որովհետեւ գիտունները արդէն ժամանակին փնտռած և գտած են մարմիններու տեսակարար ծանրութիւնը, օգտակար կը սկսենք ստորեւ ներկայացնել, որ կը ծառայէ մարմիններու իրական ծանրութիւնը գտնել, երբ անոնց ծաւալը մեզի ծանօթ ըլլայ. կամ փոխադարձաբար, ծաւալը գըտնել, եթէ ծանրութիւննին յայտնի է:

ՏԵՍԱԿԱՐՍՐ ԾԱՆՐՈՒԹԻՒՆ ԱՅԼԵՒԱՅԼ

ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒ

Մ Ե Տ Ա Ղ Ն Ե Ր

ՄԵՒ. ԳԵՐԵՐ ԿԵՐ

Աղամանի	3.53
Երազատար (կործր քար մը)	1.87
Անագ (գալայ)	7.29
Արծաթ՝ ձուլածոյ	10.47
» 90 և պղինձ 10 (յարազագուած)	10.12
Արջր (Laiton = փրփինձ)	8.39
Բւաթիւն՝ ձուլածոյ	21.15

» կորզանէ քաշուած	23.00
Բնալեղ՝ ձուլածոյ (aluminium)	2.56
» կռածոյ	2.67
Բնակիր (calcium)	1.58
Բիւրեղ բնական (պիլլոր՝ մատէն = cristal de roche)	2.65
Գրչաքար (կռաթիւ)	2.33
Երկաթ կռածոյ (տէօյմէ տէմիր)	7.79
» ձուլածոյ. կարծր կամ ճերմակ (տէօքմէ տէմիր)	7.50
» ձուլածոյ կակուղ՝ սև	7.00
Զառիկ (արտէնիք)	5.75
Զինի՝ ձուլածոյ (թիւթեա կամ հլճ. պինկօ)	6.86
Զինի՝ թիթեղ	7.19
Լուսածին սովորական	1.84
» կարմիր	2.10
Լանտազինձ (պաքֆօն)	8.61
Մարրաքար (անթիֆօն)	6.71
Ծծումբ (քիւքիւրա) ձուլածոյ	2.03
Կաւիճ	1.28
Կապար՝ ձուլածոյ	11.35
Հանքածուխ՝ գանգուած (քիւլիւջէ)	1.33
Մանիշ (իօս)	4.95
Նիքէլ ձուլածոյ	8.28
» կռածոյ	8.67
Ոսկի՝ ձուլածոյ	19.26
» կռածոյ	19.36
Մզտապղինձ (գըզըլ այար = bronze)	9.24
Պղինձ ձուլածոյ	8.79
» թեղ	8.88
» կռածոյ	8.95
Պիամուլթ	9.82
Պողպատ (չէլիկ)	7.81
Չեչաքար (բօմբա թաշը)	0.91
Մնդիկ	13.58
Քօպպիթ	8.51

Փ Ա Յ Տ Ե Ղ Է Ն Ք (բաց օդին ջրցած)

Աքսաիա	0.78
Բարտի (գաղապ)	0.38
Եզեին	10.66
» Թրիէոտէի (գալատ)	0.44
Եզեհոս (ապանօզ)	1.15
Բնկուզենի	0.67
Թմի (օլլամուր)	0.52
Խնձորենի	0.80
Կնձի (orme = դարձապտիկ)	0.80
Մայրի	0.56
Կաղնիի կարծր (60 տարեկան)	1.17

Հացի (տիչպուտաք)
Կապի
Նոճի (սէրվի)
Շաքանակենի (քէսթանէ)
» 60 սաթեկանէն վեր
Աստի (չընար)
Առնի (մանթար)
Տանձենի
Տոտի
Փիճի (կիւրկէն)

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Գ

Յարճապակի
Առ
Ալլակի
Աթի (քէհրպար)
Բաւա (մէրճան)
Փղակի
Մարմարին
Կապիթի
Պարփիւր (սուճաքի)
Կրաքար (պղտրական չինոթեանց)
Գաճաքար՝ փաշի
Հերճաքար = քարէտախտակ
Աճուխ՝ կապիթի
» փոշիացած
» բարտի (գալագ)
Բաւաչու
Ալլայ
Ճարպ, կարագ
Մեղրամոմ
Մաքդկային մարմին (միջին)

Հ Ե Ղ Ո Ի Կ Ն Ե Ր

Ալբու
Անկենդանական թթւում
Բեւեկնի խաւթիւն
Ծմբական թթւում
» եթէր
Կաթ
Ջուր՝ ծովու
Ջուր՝
Ձէթ
Սնդիկ
Պոտոի գիծի

Տեանենք հիմա թէ այս ցուցակով ի՞նչ-
պէս պիտի կրնանք մարմիններու խակակն
կամ տեսակարար ճանրութիւնը, ծաւալը,

0.84 գտնել: Երեք տեսակ խնդիրներ կը ներկա-
0.91 յանան մեր առջեւ. այսինքն՝ վերի երեք
0.60 արժէքներէն երկուքը միշտ ծանօթ ըլլալով
0.55 պիտի գտնենք երկրորդը՝ անծանօթը: Բայց
0.75 այս խնդիրներու հաշիւներուն մէջ մոռնալու
0.65 չէ նկատողութեան առնել, ճանրութեան
0.24 և ծաւալին մէջուղ գտնուած տանջութիւնը:
0.72 Կշիւի միութիւնը կրնայ փոխադրուիլ տեղին կամ
0.91 պարագային համեմատ. զոր որ՝ երբեմն
0.85 կաւմ, կամ քիւօ, կամ տակաւարդ (թօնօ)
կ'ըլլայ: Արդ՝ լոյս այս կշիւներու միութեանց
իւրաքանչիւրին համապատասխան, ծաւալի մասնաւոր միութիւն մը կայ:

Կաւմին համապատասխան ծաւալի միութեանն է, խորանարդ հարսդամէթըրը, (տանթիմէթըրը գիւպ), որովհետեւ ինչպէս ըսինք, մէկ խոր. հր. մէթըր ջուրը 1 կաւմ կը կշռէ. և քիլօկրամին կ'համապատասխանէ՝ խորանարդ տանորդամէթըրը (նոէսի-մէթըր գիւպ). որովհետեւ այսչափ ջուրն ալ կը կշռէ 1 քիւօ. և վերջապէս տակաւարդ գին ալ կը համապատասխանէ խորանարդ մեթըրը (մէթըր գիւպ), քանի որ մէկ խորանարդ մեթըր պարունակութեամբ ջուրը կը կշռէ 1000 քիւօ, կամ մէկ տակաւարդ:

Ուստի՝ մարմիններու խտութեան վերաբերեալ խնդիրներու մէջ, աջալըճօրէն նկատութեան առնելու է միշտ որ, եթէ կշիւը կաւմով ներկայացուած է, ծաւալը պէտք է արժեքներ խորանարդ հարսդամէթըրով. և եթէ կշիւը 10 քիլօկրամ է, ծաւալը խորանարդ տանորդամէթըրով, եւ. և այսպէս փոխադարձաբար: Եւ անշուշտ, երբ տաճարիւած խնդրոյն մէջ եթէ ծաւալ և կշիւ կարու համապատասխան չեն, ինչպէս խորանարդ տանորդամէթըրը կաւմի հետ, պէտք է խնդրոյն բուն գործադրութիւնը կատարել տալով, այդ երկու քանակները իրարու համարժէք դրլքի մը գնել. այսինքն՝ ի. տ. մեթըր ի. հր. մէթըրի վերածել, կշիւի միութիւնը կաւմը մնալով. կամ կաւմը քիլօի վերածել, ծաւալի միութիւնը ի. տ. մէթըրը մնալով:

Այս նախնական ծանօթութիւնները տալերէն վերջ, մէկ քանի գործնական օրինակներով պարզենք:

Օր. Ա. — Երկու մէթըր երկայն, իւրաքանչիւր կողմը 2.5 հ. մէթըր չափով, քառակու-

սի երկամբ ձագ մ'առնենք, որու ծառայի
հաւատարմ է $2,5 \times 295 = 737,5$ խ. համար
մեկի. կ'ազնեց գիտնալ թէ քանի՞ բնութիւն
կընէ և ճշտակցար ծախսութեանց արժեքներն
մէջ պիտի գտնենք որ, երկամբ ճշտակցար
ծախսութեան 7,79ն է. ասիկա կ'նշանակի
որ, հաւատարմ ծառայով, երկամբ ջուրն 7
տնգամ 79ը հարկարար աւելի կը կընէ ջու-
րէն և արժեքեանք ջուրի մէկ խմով. հր. մէկ-
թիւ կ'առնէ կը կընէ, ըսել է մէկ «ն. հ. մ.»
երկամբ պիտի կընէ 7 հաւամբ 79 հարկարար
և հետեւեալն. Երբ երկամբ ձագի կշիւր
հաւատարմ կշիւր ըլլայ $7,79 \times 12,5 = 9731$
կում, կամ 9 թիւ 737 կում:

Հոս տեսակարար ծախսութիւնը նշանա-
շիւն կընէ 7,79 զիւրութեան համար. բայց
երբ ուզուի օգնել ճշգրտութեան մօտենալ,
պէտք է նոյն ամեն 7,788ով կատարել գոր-
ծարարութիւնները, թէև ամեն երկամբ միեւ-
նոյն խառնութեան անփոփոխ չունի. որով եւ
7,79 իր սնք միւտ իրեն միջին ընդունիլ:

ՆԱՍՏԱՆԵՐ ԵՎ ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

ԱՌ

ԻՄԲԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՐՅՈՒՄ ԹԻՒ 80, 81 և 82

Թիւ 80. — Թաշկինակի և նմանորինակ լա-
թերու միջոց ինչպէս և ինչ մեղանով կարելի
է տարածել (մօտեցնել) ձիւն ու տաքի տ-
առնել շուրուի:

Թիւ 81. — Կոնի վրայ լայնագոծ տաւեր
զրկուել, կամ անկողնոց գործակեր համար ինչ-
պէս ընկել է. որ դրոշմը չաւրուի:

Թիւ 82. — Հաւու օրից նոյն խալ հաւու
մաշկինն անշաղկապեալ, և հաւանայ ալի
միջտանի վրո՞ւ և մաքուր արհեստ համար
ինչ զարման կը յանձնարարէք:

Կա՛կե

ԻՄԲԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ

* *

ՊԱՅՄԱՆՈՒՆ

ձերմակեղենները տառանդելու համար
գործածուած մեղանները խիստ շատ են այ-
սօր, որոնց ընտրութեանը մէկ բանին
կը դնենք հոս:

Պատրաստեցէք հետեւեալ բաժնաբաժնի
զատ զապար:

Լուծաճառ Ա.

Նաւորնի ընած խաղ (սօսոր) 16 կա. կ'առնէ
Սնուչ և սոյն առ ջուր 128 » » 40 »
Արարիկ խէժ (զամբարտայի) 12 » » 4 »

Խէժը հալեցուցէք ջուրին մէջ, յետոյ ա-
ւելցուցէք վրան ընած խաղը, որ զիւրու կը
լուծուի:

Լուծաճառ Բ.

Սնուած լանկեղանաւ
(նիւսապ փառագոյն) 6 կա.
հէննի մ. թաղը 10 կա. կ'առնէ
Արարիկ խէժ 12 » » 4 »
Թաղեալ ջուր (խմովի
քաղաւած) 24 » » 8 »

Նախ խէժը հալեցուցէք ջուրին մէջ, յե-
տոյ աւելցուցէք վրան արծաթի անկեղա-
նաւը, որ զիւրու կը լուծուի:

Այսպէս նորոգեալուած երկու հեղուկ-
ները պէտք է պահել, զմաս Գրան տարակապ
սրտաներու մէջ:

Ահաւասիկ թէ ինչպէս գործածելու կամ
ձերմակեղենները տառանդելու է վերայիշեալ
բաղադրութիւններով:

Ինքնազրկեց որ թաշկինակ տառանդելու
պէք Ա. Լուծաճառ Ա. թիւ մը կ'առնէ
սպունգի (սիւնիկի) մը վրայ, և անով թրջե-
ցէք թաշկինակին այն մասը՝ ուր գրեւ կ'ու-
ղեք ձեր տառանդելը. առք արդուով (խ-
թիւ) մը շարցուցէք այդ տեղը՝ որ ուղղակի.
այսպէս շարժուին վերջը, սագի փետուրով
շինուած զրիւ մը թաշկինակէք Բ. Լուծաճառ-
րին մէջ, և գրեցէք:

Տառանդելուած թաշկինակը կամ ձերմա-
կեղենը լուսով առաջ, պէտք է արեւի ճա-
ռագայթին կամ լոյսին ներքինի, որ խիստ
կը սեցնէ:

Այսպէս նորոգեալուած մեղանը ամեն
վերայ լուսայի և արեւի ճառագայթներուն

* Կրնաք գիտնալ զորոքներու քով գտնել:

կը դիմանայ, և երբեք չաբուր. միայն քո-
րի և անու չաղրի չողիներու ասկեպոթեան
տակ չուտ մը կը գտնաթափի:

Բ. Տեսակ

Ահաւատիկ ուրիշ բաղադրութիւն մը, որ
տաւնց նոխարանորոտական գործողութեան
պէտք ունենալու, ուղղակի և անմիջապէս կը
տաւանիչէ ճերմակեղէնը:

Արծաթի տնկենդանաւ 30 կմ. կամ 9 տրամ
Արարիկ խէժ 30 » » 9 »
Թորեալ ջուր 123 » » 38 »
Ծխամուր (ֆու մա) 8 » » 2.5 »

Հաւեցեցէք խէժը ջուրին մէջ, յետոյ
խառնեցէք միւս նիւթերը:

Եթէ ծխամուրին տեղ նոյն քանակու-
թեամբ չինական մեղան դնէք, այն ատեն
մեղանը ալ աւելի մայր գոյն մը կ'ստանայ:

Ծխամուրը կրնաք գիւրութեամբ պատ-
րասեղ տանը մէջ ալ: Քարիւղի լամպարի մը
վրայ, որու տակեայ ծխաքաղը (լամպայի
շիշէ) վերցուած է, 3-4 մատ բարձրութեամբ
հարաւանեցէք թիթեղի կտար մը, և լամպա-
րը վառեցէք. երբ ծուխը կը հաւաքուի թի-
թեղին վրայ, որ մեր վերը ըսած ծխամուրին
է, եթէ քարիւղին տեղ ձէթ կամ լաւ ևս
չու չմայի լաւ (սոււսած ետակ) գործածէք, ե-
րբ ծխամուրը շատ ընտիր տեսակէ կ'ըլլայ:

Այս մեղանը բարձր է աւելի կնիքով տա-
ւանիչելու, որու համար, բաւ է, սովորա-
կան կնքարարձի (թամբսն = կնիքի տուրիին
մէջ դեռեղուած փոքր բարձրիկ, որու վրայ
մեղանը կը տարածեն) մը վրայ տարածել և
կնիքը վրան կոխելով տանել:

Կնիքն ալ կը պատրաստեն փայտի վրայ
տաւանիչերը դուրս ցցուած փայտի տողով:

Ահաւատիկ ուրիշ գիւրին միջոյ մ'աւ.

Ձեր տաւանիչը պատրաստել տուէք ա-
րայէ (փրիւնճ) կնիքի մը վրայ, բայց պէտք է
որ գիւրը դուրս ցցուած ըլլան, փոխանակ
մէջը փորուած ըլլալու, սովորական կնիքներու
պէս: Երբ այսպէս պատրաստ կնիք մը ունե-
նաք, այն ատեն ճերմակեղէնին տաւանիչե-
լիք տեղը փոխադրած չաքարով ծածկեցէք
(չաքարը կարելի եղածին չափ խիստ բարակ
մալէ կամ չղարէ անցունելու է), կնիքը
ասքցուցէք, բայց ոչ կարծեղու ատիճան,

և տաք տաք չաքարին վրայ կոխեցէք քիչ
մը ուժով, և անմիջապէս հանեցէք. քիչ մը
վերջը լաւացէք տաւանիչուած տեղը: Եւ ոչ
մէկ կերպով չաքարի այսպէս կերտուած
տաւանիչերը:

Դ. ԲՈՂԱՏ

Տէր խմբագրատեղն «Հանրագիտակ»

օգտաւատ Հանդիսի

Ատենէ մ'ի վեր այլևայլ տեղերէ, ինչպէս
և քաղաքէս, հարցումներ կ'ուղղուին խմբա-
գրութեանդ, թիթեղեայ հիւանդութեան մա-
սին, կնքելով վայն «գուրուտան» անունով,
և դուք աւելի լաւաբանող տեղեկութիւննե-
րու տնիքէս՝ յօժարութիւն կը ցուցնէք իրն-
դիրը լաւ մը ուսումնասիրելէ յետոյ դարձան
մը նշանակել: Ներկեցէք ինձ անցողակի բո-
լաւ թէ՛ լաւագոյն չէ՞ր ըլլար արդեօք փոխա-
նակ այդ գուրուտան բառի, որով վայն գոր-
ծածող ժողովուրդը իրաւամբ կը հասկնայ հո-
գին չորցնող մէկ հանգամանքը, և ոչ թէ հի-
ւանդութիւնը յատկանշող բացատրութիւնը,
գէթ աւժամաբար գործածել «գործն» (*) բառ
մը. ինչ և իցէ, անցնինք բուն խնդրոյն:

Նկատելով որ այդ մասին Ձեր ըրած է-
տիան հարցումներուն (երես 707) ցարգ գո-
հացուցիչ պատասխան մը չարուեցաւ, իմ
կարգին կը փութամ իմ տեսութիւններն ու
կարծիքները պարզել՝ խնդրոյն վրայ փոք-
րիկ նշյւ մը տիւնելու յայտով:

Պարտիզակէն Երուանդ էֆ. Փափաղեան
թիւ 46 Հանրագիտակիդ մէջ կ'ըսէ. «Բուն
գուրուտան բառածը, որ ամբողջ Նիկամիդի-
ոյ գաւառին մէջ իր կոտորածը կ'ընէ, ամե-
նատաւանի հիւանդութիւնն է թիթեղեայ, որ
ոչ գիրք ունի իրեն յատուկ և ոչ հող. ելն»,
ինչ որ ըսել է թէ ամէն գիրքի և ամէն հողի
մէջ տեղի կ'ունենայ այդ հիւանդութիւնը:

Այս տեսութիւն գէթ Ատարագարի հո-
մար ճիշդ չէ. հոս ըլլակողերու վրայ արնի-
ուած թիթեղեայ արեգալէմ ըլլալով հանդերձ,
չին չորնար բնաւ, երբ ապառաժուտ հողի

* Կրնայ ըսուիլ, բայց մենք արդէն վայն
Արմատագոս բառով մկրտեցինք, որ հիւան-
դութեան մասին ալ որոշ գաղափար մը կ'ուր-
Ե. Խ.

բարակ խաւի մը վրայ տնկուած չեն, այլ բաւական խորութիւն ունեցող հողի մը վրայ: Հաս ընդհանրապէս հորթ գառտին վրայ համեմատաբար փոքր ինչ բարձր գլիք ունեցող հաղերու մէջ տնկուած թթենիք են որ, արեւկէ 4, 5, 6, 7 եւն. տարիէն կ'սկսին ջորնալ, ոչ թէ միահաղոյն, այլ տարուէ տարի՝ և տարին քանի մը հատ, միշտ գրեթէ կարգին հետեւելով. և այս՝ տեղի կ'ունենայ ընդհանրապէս շերտի հոնձքէն վերջը սաւերուն վերընձիւղելու ժամանակ: Մեր միահորթ գառտին մէջ վերո խշալ փոքր ինչ բարձր (հաղիւ կէս մէթրէն մինչև 2 մէթր, ժամ մը հեռու տեղէ մը նայելով դէպի գառվայր) գլիք ունեցող գետններու ներքնահողն աւազուտ չեղած տեղը թթենին չի չորնար: Այս աւազուտ ներքնահողը, գառտին այն տեղերը կը գտնուի, ուրիշ շատ հին ժամանակաց մէջ, հաւանականաբար՝ գառտին ծովային մը կամ ճահիճ մը եղած աստն, Սագարիա գետն անցնելով, աւաղի լայնագոյն և թանձր երկզնիւր ձգելէ յետոյ իր ընթացքը փոխած, և ժամանակ ժամանակ յորդելով, ինչպէս կ'ընէ ցարդ, տիպի խաւով մը ծածկած է գտնուք: Ասոր անհերքելի ապացոյց են ո՛չ միայն այդ փոքր ինչ բարձրադիր արտերու և թթատաններու շարքը պեղուած խրամներու տակէն ելած աւաղի թանձր խաւերն, այլև մանաւանդ այս օրերս քարայտակներու շինութեան համար քաղաքի մէջտեղէն անցնող մեծ պողոտային վերնախաւին ներքեւէն թաղապետութեան կողմէն 4—5 մէթր լայն և 3 մէթր խոր պեղումներէն ահագին քանակութեամբ հանած աւաղներն, որք վերնահողին նման լայն երակներով երեւան եկած են: Այլ թէ ինչո՞ւ կը չորնան այս տեղերու վրայ տնկուած թթենիք. ահաւաստի:

Ոմանք կ'ենթադրեն թէ յատուկ լուծ մը կամ որդ մը այդ աւաղին մէջ, մանաւանդ մշակուած աստն, շրջելու գիւրութիւն ունենալով, արմատներու հիւթը կը ծծէ և կենսական գորութիւնն սպառելով կը չորցնէ թթենիներն: Իսկ ուրիշներ կը կարծեն թէ թթենիք այս աւազուտին մէջ պէտք եղած սնունդը չգտնելով կը չորնան:

Եթէ չորնալը սնունդի պակասութենէն է, դիտել կուտանք թէ տնկուած թթենիք արմատ աւազնուն պէս, մէկ երկու տարիէն

բարձր մէկէն չորնալու են և ոչ թէ տարիներու ընթացքին մէջ հետզհետէ, տարին քանի մը հատ: Ջարմանալին այն է որ մեր գառտին մէջ փոքր ինչ այդ բարձր տեղերու վրայ տնկուած թթենիք համեմատաբար աւելի չափով կ'աճին: Դիտուած է նաև որ «ջորն» ունեցող պարտիկի մը կից թթատանին լուրտիքը խրամ հանուած աստն, այս վերջինը պահպանուած է: Աւելի զարմանալին կայ. քաղաքի տաւերուն առջև, փողոցին վրայ, շարունակ անցուղարձի տակ, արեւկուած 50, 60, 100 տարեկան թթենիներ, որոնք բնաւ մշակութիւն չեն տեսած, և ստանալիս հող մ'ունին, երբեք չորցած չեն: Առ այս նոր և կենդանի պատմութիւն մը: Բարեկամներէս մին 15 տարեկան առաջ տեսնելով որ իր տունէն շատ քիչ հեռու ունեցած պարտէզին թթենիք կը չորնան, մնացած ծառերն ու ինքն հանելով բանջարանոցի կը վերածէ, միայն մէկ եղբին վրայ կարգ մը թթենի թաղով անմշակ. վերջը գիտելով որ այս անմշակ ձգուած կարգ մը թթենիք չեն չորնար, գործեալ թթատանի վերածելով կը թողու անմշակ, խոտերը միայն բրնձի բերնով կը քերէ ի հարկին՝ և կ'աղբէ: Այս թթենատան վոր տեսած եմ, այսօր 12 տարի է որ անկուած է, և այդչափ տարեկան մէջ 6 թթենիք միայն չորցած են այդ եղբիքի կարգին վրայ, որոյ կից գտնուող ուրիշ պարտէզ մը միշտ կը մշակուի, թէև կը չորցնէ:

Այս իրողութիւններէն կրնանք հետեւցնել թէ՛ թթենեաց չորնալուն պատճառը աւաղին ենթադրութեան ստույգ ըլլալն է. այն է աւազուտ ներքնահողին մէջ լուծի մը կամ որդիի մը գոյութիւնը, որ ստաւը հողը մշակուած աստն դիւրութիւն կ'ունենայ իր արջառնքն ընելու, իսկ կ'արգիլուի իր արջառնքէն՝ երբ հողը չփորուելով պինդ կը մընայ: Կրնայ բոլոր որ ուրիշ տեղ ալ նոյն պատճառաւ չորնան թթենիք՝ աւաղի մըրային մը թերքներու (dépôts sédimentaires) կամ կրահողի վրայ գալով: Հաստատապէս գիտցուած է որ, ներքնահողն աւազուտ չեղած տեղեր թթենին չի չորնար, ուրիշ բան է ապաւաժուտ հողի վրայ տնկուած թթենեաց չորնալն, որ արմատի սնունդեան պակասութենէն յառաջ գալով, անոր առջև կ'առնուի ուղղամար, ինչպէս կ'ընեն վէգիր-խանի եւ Պիլէճիկի կողմերը:

Եթէ տառապանքներ քննարկեն մէջ մասնա-
զգաւ լուծի մը գոյութիւնն է թիւնեաց այդ-
պէս չորնորուն սրտածառը, չենք կարծեր որ
անբաւ տարածութիւն ունեցող հալելու վրայ
ո ե է միջապատական (insecticide) կամ մա-
կորածապական (parasiticide) դեղով մը կա-
րելի լլլայ առաջին տունէլ:

Չորչաժ ծառին արմատը միանգամ կեթ
սկսած եւ առաջին հետաքրքրութեամբ գլն
նկաւ խոշորացոյցով (loupe) կամ մանրացոյ-
ցով: Վեր ի վերայ տեսածիս նայելով, չորչաժ
արմատներու կեղեկեղքը ժամած, ծակոտկէն
կամ սպիտակման փնձ Եւրոպիկայ հունձքէն
վերջը մտադիր ենք մերոյնման նկատու-
թեան տաճիկը նախարարած թիւնի մը ար-
մատներն ու հողը: Ձեզ Աս աչքը երկունքէն
նմայնելը զրկելու ազաւարութեամբ, եթէ
մինչեւ սպիտակն Ձեր գոնկովի սոյցիւթիւնը
վազելիցու բախտաւորութիւնը չունենանք:
Ապրիլից արդէ շուրջ ԳԵՈՐԳ ԾԻՐԻՆԵԱՆ

ԱՐՃԵՍՏԱԿԱՆ

ՊՈՐՏՈՒՄԻՍ ԵՆՏԱՂԵԱՅ ԴՐՈՒՄԻՍ

(Երկու-ին-երեք-50)

Երբ վերայիշեալ նիւթերը որոշուին մէջ
շնորհին, թիւթ ե կրտսիւ պիտի կը թափուեն,
մինչեւ որ շիկնագոյն շնթիւներ արտոցնդել ըս-
կան: Կը թողուն ջեռայ այդպէս, մինչեւ որ
հողումը կատարուի, որ ատեն նորմալագոյն
դեղնորակ հեղուկի մը կը վերածնի, զոր
անալիզով կրկին, կը շոգիացնեն մինչեւ որ
շուռուցի ամոթնան թանձրանայ: Գործարիւ-
թիւնը այն ատեն ամբողջացած կ'ըլլայ, երբ
շոգիացումը աննշմարելի կերպով փառաբախի
կահի, և ըստաջութը կ'ալի արիւնի մոթ-
քոյն մ'ստացած է: Այդ ամեն թողելու է
որ սպալի, որով ոսկիի քննարկը բիւրեղա-
նալով, մոթ գեղին գոյն մը կ'առնի:

Այսպէս սրտառաստուած գոյի քննարկը

կը հալեցնեն թարեալ ջուրի մէջ՝ և կը մը-
ղեն: Այս միջոցը կը ծառայէ, իր մէջ գտնու-
ած արծաթի քորուկը գտնելու, որ յատուց
կողմայ միշտ գործողութեան ժամանակ, ոմն
կիին մէջ գտնուած վոքը քննարկով արծա-
թէն (հրտարարուի գտնուած ամենէն դուռ
սակին անգամ միշտ փոքր քննարկով ետեւ
արծաթ կը դարձնուի իր մէջ): Մէկ քանի
անգամներ մզանցը կը լուսն, որով որ
մէջը մնացած սակի քննարկի անգամը
թիւնը վար իջնայ: յետոյ վերի բաղադրու-
թեան 10 լիթրը ջուրի մնացորդ 1 ֆիթրոն
կ'աւաղուցնեն կրկին թարեալ ջուրով:

Ահա այս կերպով սրտառաստուած ոսկիի
քննարկը կը խառնեն հրաւր սածնաժի լուծ-
ւածքին մէջ, այնու վրայ աւելցուած էր բո-
րութեան թիւթուտը (ըստ անգամիւն թիւթ-
ուտը իր անունը յալ կողման):
Իրարեւելի թիւթուտը թէն անհրաժեշտ
է անհրաժեշտ հաւաք ըրայց դ'ալի կեր-
պով լողալովին ներգործութիւնը կը կանոն-
նուարէ:

Լողալու բոլորովին անգոյն լուսն է:
Եթէ մանրակաթնայ երանգ մ'ստանայ, բարե-
սկիւն թիւթուտի քանակը քիչ է: Բայց այս
թիւթուտը գոռոշ թեամբ աւելցնելու է լողա-
լուին մէջ. որովհետեւ եթէ չափազանցօրէն
դրայած ըլլայ, ան ատեն միջամտակիւզ-
ած մի անկարգի կ'ըլլայ: և եւթնորակն գո-
ծիքէ մը միջնորդութեան պէտք կ'աւան:

Վերայիշեալ կերպով սրտառաստուած լու-
գորանին մէջ սքանչելի կերպով կ'ստեղծուի
դեղին գոյնով, պիւնձ և արքայէ արքայէն
ըլլէ կ'ըլլէ մասնաւոր ուշադրութեամբ փոխ-
ալէ մ'առջուած լողին, որու վրայ անուր թո-
սինք նաեւ յետոյ:

Կրնայ ծառայել նաեւ արծաթի ստալի-
ներ ոսկեգործելու: Բայց այս պարագային
պէտք է բարսիական թիւթուտի քանակը քիչ
մ'աւելցնել, և առաջիկաները լողալունին մէջ
կէս ժամու չափ եփել:
Կրտառուած ոսկիի խառը թանձրացը-
նելու համար պէտք է առարկաները լողա-
լունին մէջ ժքթել (չալքոմաք)՝ պիւնձ կամ
զինկէ գաւազանիկով մը:

Այս դրութեանով պիւնձէ առարկաները
անկի հառարկի կ'առնուի մը դրութեան կա-
րելի է, եթէ գործարար թեամբ միջոցի հե-
տեւեւն ալ:

Առարկայները ոսկեզօծման լոգարանը մը խելէ առաջ՝ արագութեամբ միտել հանելու է սնդիկի անկենդանացի խիստ թեթեւ լուծալորի մը մէջ: Եւ այս գործողութիւնը մէկ քանի տնդամներ կրկնելով, այսինքն՝ մէյնէ մէջ լոգարանին մէջ միտել հանելով առարկաները, յաջորդաբար իրենց մակերեւոյթը կը ծածռել ոսկիի բազմաթիւ նուրբ խաւերով: Որովհետեւ այս կերպով, փոխանակ լոգարանին մէջ դէմ առ դէմ միտնայն ոսկիի մետաղները գտնուելու, առարկանք միշտ պիտի տարբերի, և մեր ֆախապէս յիշած մէկ օրէնքին համաձայն, երկու առարկեր մետաղ գտնուելով, ոսկեզօծումն ալ շարունակական պիտի ըլլայ:

Ահա այս հղանակով, այսինքն՝ պարզ մը խաւով, կարելի է այլ և այլ առարկաներ ոսկեզօծել, արնք իրենց պակաս կրնան մարցիլ ելեքարականութեամբ ոսկեզօծեալ առարկաներուն հետ:

Առարկաները լոգարանէն դուրս հանուելէն վերջ, առատ ջուրի մէջ կը ցայեն, և փոյտի ստաք սղցուելի մէջ կը չորցնեն: Եթէ մէջքին պարտաւէ զոր օրինակ՝ գաւաթներ՝ 70—80 հարիւրարդի աստիճան տաք ջրոցի մէջ կը չորցնեն վերջապէս:

Այս ջրոցները կը պատրաստուին չմտ դիւրաբեամբ, երկաթէ թիթեղներով (ոսած), արծաթ միւսկան չմտգած մեծութիւնը, և կը բաժնեն մէկ քանի յարկերու, իւրաքանչիւրին առջիկայ մէկ դրա հաստատելով: Յարկերը կը շինուին մեղադրաստեղ (թէլեաֆէս), և յատակը կը փառեն կամ փայտածուխ, և կամ քարիւղի թուայ (օճաք) մը: Կրակին ուժգնութիւնը չափաւորելու, և ճիշդ ուղղած աստիճանը պահելու համար, պէտք է քորած ել ջերմոչափ մը:

Ընդհանրապէս՝ պզտիկ առարկաները վերջապէս կ'ոսկեզօծեն զոյս փայլեցնելու համար չին խոզանակեր, այլ կը ծփեն, որ աւելի փայլունութիւն կուտայ առարկաներուն:

Ենթա

Ղ. ԲՈՂԱՏ

ԽՈՅԱՆՈՅԻ ԲԱԺԻՆԸ

ՄՍԻ ՀԻԻԹ

Մէկ քաջ մօի հիւթ ունենալու համար, առէք կէս քաջ հարթի միտ (ազգրին կալմէն)՝ կտր կտր կտրուեցէք, և ոսկորները կտրուեցէք. սանի մը մէջ լեցուցէք այս ամենը, և գաւաթ մը ջուր աւելցուցէք վրան, ու չափաւոր կրակի վրայ եփեցէք, մինչև որ կտրմըրի: Ու յետոյ միտերը դործուցէք որ ամեն կալմ հաւասարապէս կարմրին:

Մէկ ժամ վերջը աւելցուցէք քաջ մը ջուր պղնձեց մը աղ պղնձեղ, խիստ մանր ջուրդուած աղաւաղեղ և թրքկատեմ (թէրէ օթու) և ստեղծին, մէկ սոխ կտր ջուրդուած, և ջ հոտ միտակ: Սանը կրակին վրայ դրէք, ու երբս եռալ սիսի վար առէք. դրէք մաղմաղ կրակի վրայ և թորուցէք մինչև մէկ ժամ. որովհետեւ եթէ բոցարծարծ կրակի վրայ եփէք, հիւթը պզտոր կ'ըլլայ:

Եփելէն վերջ պարզուտէ անցուցէք, և պղնձէն վերջը երեսի իւղը առնելով գործածեցէք:

Գտլով մօի կտորներուն, աղ ցանեցէք փշրան և հետեւեալ օրը կերէք:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱԿ

Դրէք սանի մը մէջ քանի մը կտոր խոզի ճարպի շերտեր, անէթ քանի հատ ստեղծին, սոխ, աղաւաղեղ և թրքկատեմ. ազոնց վրայ տեղաւորեցէք հարթի մօի կտորներ, զպտ պէտք է ունի կալմէն տանել, և հատի ջաղդուկ (թեւ, վիւղ, գլուխ, ևն.), աւելցուցէք քիչ մը մօի՝ կամ պարզ ջուր. խաւով ծածկելով դրէք ուժով կրակի վրայ, եռացումը երազելու համար: Երբեմն միտերը ծածկեցէք, որ հիւթը դուրս ելնէ, և դարձուցէք, մէկ վայրկեան վերջը կրակը չափաւորեցէք, և այնքան մօի ջուր լեցուցէք որ միտերը մէջը լողան: Եռալ սկսածին պէս փրփուրը առէք, կրակը ծածկեցէք ու քթքթացուցէք: Երբ միտերը եփին, ծակոսկէն շերտով մը հանեցէք սանին մէջէն և քնացածը պարզուտէ անցուցէք: Ձեր պարզապատած հիւթին համեմատ ճերմակ կամ կարմիր փազրիծ (տես Հան Ի նախորդ թիւերուն մէջ) պատ-

բասակցեք, որուն մէջ պէտք է աւելցունել մէկ քանի հատ սունկ, եւ այսպէս քիւսկիւնալ հիւթին հետ, և կրկին պարզուէ անցուցէք, քանի մը վայրկեան քիւսկիւնալ, փերտուրը առէք, թաղուցէք որ պաղի, յետոյ իւզը տանելով պարզուէ անցուցէք, ու դաշխուրանի մը մէջ լեցուցէք. բերանը գոցեցէք և պէտք եղած ատեն գործածեցէք:

ՊՂՊԵՂԱՆԱՌՆ ԹԱՅԱՆ

Մանի մը մէջ լեցուցէք դաւաթ մը քոցախ, արց (քեփեք) դափնիի տերեւ, սոխ, ապստղեղ և էշալոգ. իւրաքանչիւրէն մէկ մէկ արտ, աղ և խոշոր ծեծուած պղպեղ. Դրէք կրակի վրայ ու եռացուցէք՝ մինչեւ որ քաջախը հառնի: Յետոյ խառնեցէք քիչ մը կարագ և քիչ մ'ալ աղիւր: Երբ աղիւրը կարմրի, պէտք եղած քանակութեամբ մսի ջուր և խորտիկի հիւթ աւելցուցէք: Մէկ քտուրդ ժամ եփեցէք, մերթ ընդ մերթ փայտէ դգալով մը խառնելով, փար առէք, պարզուէ անցուցէք:

ԳԵՐՈՒՆԱԿ ԹԱՅԱՆ (ՈՍՈՒ Օ ՍԻՒԲՈՒԼՄ)

Կրկնօթի (պէն մառի) մէջ տաքցուած սանի մը մէջ գրէք պէտք եղած քանակութեամբ գերմանական թացան (տես նախորդ թիւերուն մէջ). երբ սիւսի եռաշ ջ գգալ թանձրացեալ մսի ջուր և պղտիկ կտոր մ'ալ կարագ աւելցուցէք:

ԲԱՆՋԱՐԱՆԱՌՆ ԹԱՅԱՆ

Մանրեցէք 2—3 սունկ, քիչ մը ապստղեղ, 1—2 էշալոգ, աւելցուցէք պաղուց մը պղպեղ, 1—2 հատ մեխակ, քիչ մը ծաթրին և 2—2 հատ դափնիի տերեւ: Դրէք հիմա այս ամենը սանի մը մէջ, (եւրոպական խոհարաններու մէջ այս տեսակ գործողութեանց համար. ընդհանրապէս կոթով սոն (քաւսոլ քացառու) կը գործածեն և վրան կէս գաւաթ քացախ աւելցուցէք, և կրակին վրայ դնելով ջուրը քաշել տուէք. և լեցուցէք 2 դգալ մսի ջուր և 2 դգալ սպանիական թացան: Գործածած ատեննիդ աւելցուցէք ռուսական վարունգի թիւուածոյ (թուռչի), որ պէտք է խիստ մանր ջարդել. քանի մը հատ քաղար քեպերէ. որ կը գտնուի Բերս և Ղալաթիա եւրոպացի նպարագաճառներու քով ու քիչ մ'ալ անշուաղի կարագ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԳՐԵՐ

Տէր խմրադրատեալ,

Հաճեցէք որ հրապարակու յայտնեմ խորին շնորհակալիքս առ Մեծ. Տ. Տօղրամաճեան էֆ. (հաստատեալի Բարիկ) իւր Մալթիոյ Ազգ. Վարժարանի նուիրած մէկ օրինակ Հանրադատակ պատուական ընծային համար, որոյ անձնիւր էջերն հանրագումար նիւթոց լուսաբանութիւններով կուգայ լրացնել ո՛չ միայն քաղաքիս՝ այլ ընդհանուր Ազգիս ամէն խաւի և դասու անհատից է՛ն կարեւորագոյն պատիւներէն մին:

Կը մագլթեմ որ Մալթիոյ վարժարաններուն նման ամէն կարօտեալ վարժարաններն իրենց աղնուախոհ Տօղրամաճեան էֆ. ներս աւնենան ընդ միշտ:

Մալթիա

Գ. Յ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԵԾ ԳՈՅԺԸ

Հանրադատակի Բ. Շրջանին վերջընթեր թերթը մամուլոյ տակ տպուիլ սկսած էր, երբ կարդացուեցաւ օրական թերթերու մէջ ազգային շանթահար ու անաղկելալ սա բօթը թէ՛

Պէրպէրեան Լիկէտին և Հալկէն գեղեցիկ Դպրութեանց Ակադեմիականին Տիկինը,

Աննիկին, Մաննիկին, Օննիկին, Շուհանին ու Նուրհանին մայրը,

ՉԱՐՈՒՀԻՆ, մեռեր է:

* *

ՆՈՅՆՊԷՍ

Պէրպէրեան վարժարանի հանճարեղ աշակերտներէն, և Պոլսոյ Աղնուական կրթութեան ներկայացուցիչներէն Տիար Պօղոս Ալպոյաճեանի, և Մեզպուրեան վարժարանի փայլուն շրջանին դպրոցաւարտի դափնեպսակն ընդունած, հանճարեղ սանուհոյն, այժմ Տկն. Եւփիմէի Հօր՝ բարեխեղառակ

ՍՍՏՈՒԱԾՍՏՈՒՐ ԱԼՊՅԱՃԵԱՆ

էֆ.ի մահը՝ խորին տխրութեամբ կը ծանուցանէ Հանրագիտակ՝ բաժնելով անոնց և պարագայիցն արցունքն ու սուգը:

Բրոֆէսէօրը սրահ մը այս նշանագրերու շարքը գիտելէ յետոյ տկոտը համեմատեալ.

— Ո՛ր նոտաութիւնք են անոնք, ըսաւ. այս նշանագրերը լատինացիներու կը նմանին Սեօր Թիւրքմէնի ձեռագրին գրերուն: Բայց ի՞նչ կը նշանակէ:

— Եւ որովհետեւ ինծի այնպէս կը թաւել թէ ինչքան մարդոց շնորհ մը խաղալու համար էր սրճիտաւորները ինչպէս տառերը հնարած էին. ուստի չէի ցաւեր որ մօրեղբայրս ձեռնդրէր Կոնստանտնուպոլսէ մը չէր համայնար: Գէթ իրեն մատնեալ շարժումն, որ հետզհետէ կը ստատկանար, կըսէի թէ եզրակացուած էր մը չէր կրցած յանգիլ:

«Ասիկա հին խաղաղութիւն է», մըմտայ տկոտներուն մէջէն:

Բրոֆէսէօր Լիւսիւսիւրօ ճշմարիտ լեզու գէտ մը ըլլալուն, լաւ կը հասկնար այդ կարգի բաներէ: Եւ եթէ ջուրի պէս չէր խօսեր աշխարհին վրայ գտնուած երկու հազար լեզուներն ու չորս հազար գաղափարաբանները, գէթ անոնց մէկ ստուար մասին տեղեակ էր:

Ներկայացած այս զգաւորութեան յազարկու համար ալ ինքզինքը լողորովին անձնատուր պիտի բնէր իր նկարագրին բաւան թափին: Երբէն իսկ կը նախազգայի բաւան վարժարանի մը, եւ ահա վառարանին վրայ գրուած պատի պղտիկ ժամացոյցը ժամը երկու զարկաւ:

Եւ իսկոյն Մարթա աշխատութեան սենեակին դուռը բանալով.

— Ապօրը պատրաստ է, ըսաւ:

— Կրն՛քը տանի տպուրը, եփօ՛ղն ալ, ուստի՛նքն ալ, գոչեց մօրեղբայրս:

Մարթա խոյս տուաւ, եւ ալ ետեւէն. բայց չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս մինչեւ ճաշապահ գացի, ու ամէն օրուայ սովորական տեղը բազմեցայ սեղանին առջև:

Քանի մը վայրկեան սպասեցի: Բրոֆէսէօրը չեկաւ: Իմ գիտնալէս ի վեր առաջին անգամիցէն որ մօրեղբայրս ճաշի հանդիսութեան վայրկեան սպասեցի: Բրոֆէսէօրը չեկաւ. իմ գիտնալէս ի վեր առաջին անգամիցէն էր որ մօրեղբայրս ճաշի հանդիսութեան ժամը երկու զարկաւ:

Եւ ի՞նչ ճաշ, ազատագրելով ծոցերս. խոզապուխտով ճաշակեց համեմատած թրթրնուկով ու մշկընկուզով: Երբ ժեշք մը ստորի մրգանաւով, իսկ իւր աղանդեր՝ շաքարով կարիզա (թէքէ), եւ այս ամէնը Մօզէլի տըսը գիտնալով ինչ կ'ուզէի:

Տեսէ՛ք, հին թուղթի կտոր մը որքան սուղի նստեցաւ մօզիլայի վրայ անձնուէր քեզուդի հաւատացէք որ նախնական պարտք մը սեպեցի ճաշել իրեն եւ նոյն իսկ ինծի համար: Ինչ որ խոհի հանդարտութեամբ ըրիս «Ասանկ բան պատահած չունէր երբեք, կըսէր Մարթա, սպասարկած պահուն: Պ. Լիւսիւսիւրօ սեղան չիջնէ»:

— Անհաւատարմի բան:

— Ծանր եղելով ինչ մը կը կատակէի, կ'ուզեցէր Մարթա գրաւոր ցնցելով:

Իմ կարծիքով չարագուշակ բան մը չէի տեսներ. միայն թէ սարսափելի չիթիթիթի մը պիտի հանէր մօրեղբայրս, երբ գնար ու իր ճաշը լափկիլուած տեսներ:

Վերջին կարծիքս անտեղծ վրայ էր Նոյի թաւով ճայն մը աղանդերէ հեշտութեանն: Բնի խեցիքս Մէկ ստատկուած ճաշաբանէն աշխատութեան սենեակը նետուեցայ:

Գ.

«Ո՛ր նոտաութիւնք են անոնք անկողնում, կ'ըսէր Բրոֆէսէօրը, յօնքերը պատակով: Բայց գաղանիք մը կայ ասոր մէջ՝ զոր պիտի գտնեմ, եթէ ոչ...»

Բաւան շարժում մը իր մասածնմը ցնայաց:

«Ա.քսէլ սա տեղ նստէ, յարեց, լուռնայքով սեղանը ցոյց տալով ինծի, ու գրէ:

Իսկոյն հնազանդեցայ: Ծար:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵՆՈՒՅՈՒՄ

ԻՐԵՆՑ ԲԱՅԵՆԴԻՆԸ ԶԻՎԱՐՈՂ ԲԱՅԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ. — Թերթիս տարեշրջանը բոլորեալ մէկ քանի թիւեր ձեռք մնացած ըլլալով, կը խնդրուի որ լարեհաճիք ընդ հոս պարտքերն իւր իր խմբագրութեան հասցէին:

ԱՐՏՈՆԱՅԵՐ Ա. ԼՈՒՍԻՆԵՐՆ

գրիմ աւելի հաշուէ, որով բաժանորդագրոյն վրայ աւելցնէ ֆր. 2.50— (12.50 ֆր. —5 րբլ. —4 ու կէս թիւնարանն զի կորստեան պատասխանատու չէ Տես.)

վարւելէ:

Տպագրութիւնը աւարտելէ վերջ, բառագրքին գինը պիտի բարձրանայ 15 ֆրանքի. բայց ի թղթատարի ծախսը*:

* Վերագրեալ ազգի վրայ՝ Հանրագիտակի բոլոր Գործակալներու և Կամանորդներու ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք, և կը յանձնարարենք Վեր. Հ. Ս. Երամեանի աջին հմտայլը և արգիւնաշատ գործը, որ ո՛չ միայն ֆրանսագէտ հայերու, այլ մինչեւ իսկ ֆրանսերէն չգիտող մամէն Հայ գրագէտի, բանասերի և բնութեցողի համար կարեւոր է, և անոնց չտի և տւելի կրնան օգտուիլ այդ բառարանի ուղղութիւնէն. քանի որ մամէն բառի առջեւ պիտի գտնան ընդարձակ վարքիեթիւններ, լուսաբանուած խնամատիպ պատ. երևարաց:

Ծ. Խ

ՇԵՐԱՄԻ ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՀՈՒՆՏ

Որոնք որ կ'ուզեն շերամի ամենէն ընտիր հունտերը ունենալ, պէտք են դիմել Պրուսայի «Իքէք Խան» կոչուած մետաքսի վաճառատեղոյն՝ հնտավաճառ Իրիզոր Փամպուրճեանի, որ բաւթէօրեան դրութեամբ՝ շերամի ամենաընտիր հունտը կը պատրաստէ և կը մատակարարէ իրեն գիմնդներուն, խիստ գոհացուցիչ գիններով:



Կ. ԵՍՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ Յ. ԻՍԱԳՈՒՎԵԱՆ
ԹԷՅԻ ՄԵՆՎ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ձինական, Հնդկական և ճաբոնական ամենաընտիր տեսակէ եղող արտագրութիւնները պիտի գտնէք ապահովաբար վերոյիշեալ պատասխանոր վաճառատան մէջ անհամեմատ աժանութեամբ:

Գաւառներու համար, յանձնարարութիւնները փութով և ճշդիւ կը կատա-

րուին:

Կեդրոնատեղին է, Կ. Պոլիս, Ճէլալ Պէյ խանի տակ, թիւ 10. այն վաճառատան ապրանքները ժողովուրդէն դռնահատուած ըլլալով. շատեր անոնց կեղծը հրապարակ հանած են, ուստի զգուշանալուն համար, վերոյիշեալ վաճառանիչին տակ Կ. Եսովրուեան և Յ. Խաղուլեան ստորագրութիւնը փնտռեցէք:

ԵԹԷ ՈՏՔԻ ԿՈՇՏԵՐԷ
(ՆԱՍԸՐ) ԿԸ ՆԵՂՈՒԻՔ

Դիմեցէք առանց երկմտելու, Գուռ-Գափու Ջարիֆեան դեղարանը, ուր պիտի ստանաք 5 դահեկանի փոխարէն, փոքրիկ որուակի մը մէջ, Ա. Ջարիֆեան էֆ. ի հնարած «հակահոշտային» հեղուկը՝ բացատրութիւնով մէկտեղ:

Գաւառներէ ուղղորդուելու կը զրկուի թղթատարով:

ՍԵՍ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԴԵՂՈՐԷԻՑ

Լ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ ԵՒ Ս. ԷՄԻՐՁԷ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՖԻՏՔԼԵԱՆ ԽԱՆԻ ՏԱԿ ԹԻԻ

Սոյն վաճառատուն պատրաստ է մատակարարել մեծ ու փոքր քանակութեամբ, ամեն տեսակ թարմ դեղօրայք. վիրաբուժական գործիքներ. Անդղիական և Գաղղ. պատրաստ դեղեր, զօնեակներ, գինիներ և հանքային ջուրերու մեծ մթերք մը յարմար գներով: Լ. Արսլանեան և Ս. Էմիրզէ Ընկերութիւնը երկարատեւ անձնական փորձառութիւններ ունին: Ամեն ջանք և աշխատութիւն չեն խնայեր իրենց յաճախողներին գոհացրելու համար, մասնաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք գաւառաց համար որոնց կը զրկեն դեղօրայք, ամենայն արագութեամբ, թարմ և մատչելի գներով:

Շատեր այնպէս կը հաւատան թէ Պոլսոյ հրապարակին վրայ ՃՇՄԱՐԻՏ և ԱՆԽԱՐԴԱԽ Մօռիւ ձկան իւղ չի գըտնուիր. այս կարծիքը շատ սխալ է. պէտք ունեցողները թող գիտնեն Լ. Արսլանեան և Ս. Էմիրզէ Տեարք Դեղօրէից վաճառատունը, Ֆընտղեան Խանի տակ թիւ 3 ուր պիտի գտնեն ուղղակի նորվէ կիտյէն բերել տրուած ամենալաւի ձկան իւղի տեսակներ. Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառումներ կ'ըլլան խիստ գիւրամատչելի գիներով:

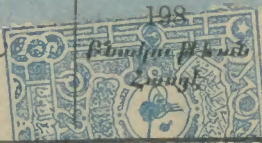
ՀԱՅ ՇԱԲԱՐԱՎԱՃԱՌԸ

Եթէ կ'ուզէք պատուական, համահաստով և աժան «լօղաւճէքերի» ուտել, գիտեցէք առ Սարգիս Էֆ. Ալէմեան, Էսկի-Չապթիյէ, թիւ 57, ճիշդ թուրքիա Օթէլի անկիւնը:

ՄԵՐ ՀԱՍՑԷՆ

Ի դիմաց ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ կ'ստորագրէ միմայն Տնօրէն-Խմբագրապետ Ղ. ԲՈԼԱՏ, որու գիմել պէտք է, առանց բացառութեան, թերթիս վերաբերեալ ամէն գործառնութեանց համար:

عليه اده بفتح قيو سنده اسكي ضبطه اده



ԳՈՐԾՍԿԱԼ ԶԱՆՈՒՅՄԱՆ

Ասա-բազար — ժողովան էֆ. Սափրիչեան
Արաբկիր — Գ. Տէվլէճեան էֆ.
Էրզնում — Նգ. էֆ. Տ. Ազարեան
Թեհրան — Կարապետ էֆ. Բարսեան
Իզմիր — Կարապետ էֆ. Մալէճեան
Իզմիր — Աբրահամ էֆ. Կ. Կոստանեան
Մալիարա — Վ. Մանուկ էֆ. Չօլաքեան
Խարբերդ — Խոսրով էֆ. Քէլիչեան
Թրեպոլի — Գալուստ էֆ. Գըլլէճեան
Արնոպ. — Յ. էֆ. Պետրոսեան

۱۹. نومروى دكانده «مجموعه علوم» غزتهسى
سر محررى (بولاد) افندى به

Ղ. Բոլատ Տնօրէն-Խմբագրապետ

«ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ»

19. Էսկի-Չապթիյէ, Պաղչէ-Գափու
Սթամպոլ

H. Polad Rédacteur en chef du journal
"HANRAKIDAK,"

19. Rue Eski-Zabtié Bahdjé-Kapou. 19
Stamboul

ՀԱՆԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ

ՎԱՅԵԼԶԱԶԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԻՆ

Ղ. ԲՈԼԱՏ

Խմբագրապետ Հանրագիտակ Հանդեսի

Թիւ 19 Էսկի-Չապթիյէ

Վ. Պոլիս

Տէր.

Գնահատելով Ձեր հանրագում ձեռնարկը, հաճեցէք զիս բաժանորդ արձանագրել թերթի վայելչազարդ ութեան բաժնին և

Ստորագրութիւն
(Ընթերցողի)

Մարաշ — Արթ. Տ. Յովհաննէս քահանայ
Վարժապետեան
Մանչսթր. — Յակոբ էֆ. Բոլատեան
Պանքրմա. — Արմենակ էֆ. Ս. Մսերեան
Տրապզոն. — Սահակ էֆ. Էթմէքճեան
Կէրպոլու — Յովսէփ էֆ. Տէր-Յովսէփեան
Մանսա. — Մկրտիչ էֆ. Էրկանեան
Աֆէոն-Գարա-Հիսար. — Արտաշէս էֆ. Հալալեան